

Академик Петар ВЛАХОВИЋ, Београд

ОСНОВНЕ ЕТНИЧКЕ ОДРЕДНИЦЕ У НАУЧНОМ ДЕЛУ ДИМИТРИЈА ВУЈОВИЋА

I

Научно дело Димитрија Вујовића, редовног члана ЦАНУ, написано је на основу проучавања бројних питања из општег и нашег историјског развоја. Окосницу његових истраживања чине збивања до којих долази током XVIII, XIX и XX века из историје Црне Горе и њених односа са Србијом и другим земљама. Али, с обзиром да је реч о историјском раздобљу, у коме су своје заокружење добиле и неке основне етнолошке одреднице, разумљиво је што се у научном делу Д. Вујовића налазе подаци и терминолошке и садржајне приоде, који омогућују да се лакше схвате и разумеју неке основне етнолошке категорије, као што су: племе, народ, народност, нација и националност. Основу за ова разматрања, као полазиште и упориште представљају синтезе о појединим проблемима из наше историјске прошлости, као што су: *Уједињење Црне Горе и Србије (1962)*, *Црногорски федералисти 1919—1929 (1981)*, *Подгоричка скупштина 1918. (1989)* и *Прилози изучавању црногорског националног питања (1987)*. Реч је о неким општијим и конкретнијим приступима дефинисању основних етничких одредница и одговарајућих етничких имена о којима ће бити више речи у излагањима која следе.

II

Појмови: „нација“ и „националност“ разматрани су у научном делу Д. Вујовића онолико колико је то било неопходно да се ове категорије схвате у српском и црногорском друштвено-историјском развоју. Д. Вујовић је уочио да су проблеми у теоријском и политичком смислу из схватања „народност, нација,

националност“ били присутни у светској историјској науци „на свим меридијанима“ током XIX и XX века.¹

Д. Вујовић је уочио да је афирмација и победа националног принципа у Европи дошла до израза током XIX века. Током XIX века одвијао се процес обликовања националних држава у чијим су се оквирима као надградња развиле нове друштвено-историјске категорије. Д. Вујовић је уочио да је процес формирања нација у Европи прошао кроз три историјске етапе. У првој фази, која се може ограничити на време од француске револуције до 1848. године, принцип националности није много препознатљив. Међутим, у другој фази, од 1848. до француско-руског рата и уједињења Немачке, а потом и Италије, појам националности, као друштвено историјске категорије, добија одговарајући смисао и садржај. Трећа етапа, по Д. Вујовићу, настапа после 1871. године, када у оквирима вишенационалних држава (на пример, Аустро-Угарска, Турска, Русија) отпочиње буђење разних националности које су живеле у оквиру ових држава и њихова борба за сопствену еманципацију.²

Када је реч о нацији у научном делу Д. Вујовића пажњу привлаче нека општија запажања. Указује се, на пример, да је нација друштвено историјска категорија (у Немачкој XIX века) схватана као „живо биће које расте захваљујући несвесној акцији људи“ а ову „несвесну акцију једне више силе “неки теоретичари називају „национални геније“.³ Међутим, уз ово се мора имати у виду чињеница да је нација препознатљива према својим спољним знацима које сачињавају: јединство језика, верност обичајима, култ старих традиција. Али, исто тако, „припадништво једној нацији је ствар *свијести*“, јер заједништво језика, историјске успомене и традиције могу бити битни елементи, но не и сигурни показатељи националних осећања, којима се у овом случају придаје посебан значај.⁴

Упоредо са појмом нација Д. Вујовић је разматрао смисао термина националност. Уочено је да овај појам „националност“ није био познат на почетку француске револуције, (први пут се помиње 1823. године у општем речнику француског језика), али се био раширио по Европи у време Наполеонових ратова. Уз то, Д. Вујовић скреће пажњу да је овај термин у руском језику преведен са *народност*.⁵

Вујовићево разматрање основних друштвено историјских одредница (нација, националност, народност) показује ток развоја терминологије и њеног садржаја, што је од посебног значаја

¹ Д. Вујовић, Прилози изучавању црногорског националног питања, Титоград 1987, с. 191 (у даљем тексту: *Прилози*).

² Прилози, с. 192.

³ Прилози, с. 192.

⁴ Прилози, с. 192.

⁵ Прилози, с. 193.

за целовитије сагледавање ове проблематике у оквирима наше историјске науке.

Трагајући за настанком и развојем нације као категорије, Д. Вујовић је покренуо и друге проблеме још општијег научног значаја. Указао је на *етничке симбиозе* и њихове токове у минулим епохама и у савременом добу. Капиталистичко тржиште имало је, по Д. Вујовићу, пресудну улогу у развоју великих европских нација. Међутим, у савременом добу територијализација етничких група, као и народа и нација, отежава њихово међусобно мешање и узајамно прожимање.⁶ На овај начин Д. Вујовић, оправдано, националну проблематику и обликовање одговарајућих термина уз временску повезује и са просторном компонентом,⁷ што у многоме олакшава разумевање обликовања човековог друштва и људских заједница.

III

Питање за себе у научном делу Д. Вујовића представља разматрање црногорског племенског друштва и његове историјске улоге. Црногорско племенско уређење одиграло је веома значајну улогу у развоју црногорског друштвеног и државног живота. Племенско друштво у Црној Гори, у оном облику у коме се оно препознаје, никада није историјски било идентично са родовским уређењем првобитне заједнице. Из црногорског племенског друштва и његовог познијег класног раслојавања не рађа се ни робовласничка држава. Битну разлику намеће облик својине. У црногорском друштву, као што је познато, превладава приватна својина. Чак је и искоришћавање заједничке својине приватно.⁸

У оквиру црногорског племенског друштва, чију је окосницу вековима чинило становништво које се бавило сточарством и земљорадњом (тамо где је за то било услова), рађали су се постепено органи прво међуплеменске а затим и државне власти. Овај процес одвијао се на релативно малој територији на којој постоји само сељачко друштво, без градских насеља. Упоредо са овим развијен племенски партикуларизам је оставио дубоке трагове у црногорском друштвеном и државном животу. Из Вујовићевог научног дела је јасно да су у Црној Гори вековима управљале братственичке и племенске старешине руководећи се при томе обичајним правом, а послови од јопштег интереса решавани су на одговарајућим народним зборовима.⁹ Ходом историје, особито крајем XIX века, постепено се и у црногорском пле-

⁶ Прилози, с. 196.

⁷ Упореди: Прилози, с. 232.

⁸ Прилози, с. 18.

⁹ Прилози, с. 20.

менском друштву развија грађанска класа и интелигенција из домаће средине. Развијају се, уз територијално ширење на Брда, особито после ратова 1876—1878. године, просветне, културне, друштвено привредне и друге институције које омогућавају међусобно повезивање и интегрисање Црногораца у чвршћу државну целину. На тај начин, из црногорског сељачког племенског друштва, постепено се обликују снаге које су допринеле стварању савремене црногорске државне заједнице.¹⁰

IV

Црногорској индивидуалности и њеном друштвено историјском обликовању посвећено је доста пажње у научном делу Д. Вујовића. Овај процес је праћен уз анализу политичке, привредне, правне и културне историје Црне Горе. Д. Вујовић наглашава да се кроз проучавање историје Црне Горе у XVI, XVII, XVIII и XIX веку најбоље може пратити процес интегрисања црногорских, а потом брдских и херцеговачких, племена које је лагано прерасло у ширу друштвено историјску категорију — *црногорски народ*.¹¹ За потврду свом мишљењу Д. Вујовић наводи бројне примере из којих се види да је историја Црне Горе у доба Петра I, на пример, истовремено историја развоја црногорске индивидуалности, односно једне етапе тога развоја. Ово се може рећи, заправо, за било који период црногорске историје. Са овог становишта Д. Вујовић је реаговао, с правом, на два екстремистичка, међусобно супротстављена, схватања која су се развила у великосрпско и уско црногорско у којима је, у оба случаја, дошло до израза националистичко поимање друштвеног развоја.

На основу докумената Д. Вујовић разматра идеје, атмосферу и односе у континуитету развоја црногорског друштва, што му омогућава да створи јаснију слику о политичком и научном животу једног времена.¹² Јасно је, по истраживањима Д. Вујовића, да је развој црногорске индивидуалности текао од XVI до XX века. У овом периоду формирала се свест која је касније представљала основу за одређена политичка стремљења Црногораца и њихових владајућих кругова.¹³

Проучавања Д. Вујовића показују да је црногорска индивидуалност углавном дефинитивно формирана током XIX и XX века. У ствари, то је период у коме се из исте српске етничке основе обликовала црногорска индивидуалност. Штавише, овај процес, који је отпочео током XV века, нису могла омести ни ја-

¹⁰ Прилози, с. 17—18.

¹¹ Прилози, с. 7.

¹² Прилози, с. 8.

¹³ Прилози, с. 9.

ка српска национална осећања, нити јак покрет за уједињење Срба, који је, као и у другим српским крајевима, био присутан и у Црној Гори, у другој половини XIX и почетком XX века.

Д. Вујовић је, на основу ширих разматрања, запазио да су у развоју црногорске индивидуалности значајну улогу одиграле институције: Општи збор и Збор главара, које су се јавиле као израз потреба друштвено економског развика и ослободилачке борбе Црногораца.

Д. Вујовић истиче да је сличну функцију имала и Цетињска митрополија као део Српске православне цркве, јер је имала политичке, економске и верске интересе који су били од значаја за очување српске етничке свесви, међусобног зближавања племена и духовног јединства Црногораца.¹⁴ Цетињска митрополија временом постаје духовни и политички центар Црне Горе око кога се окупљају Црногорци, без обзира на племенску припадност. Уз то, цетињски митрополити су се увек интересовали и црквеним и политичким народним пословима у односу према суседним државама: Турској, Венецији, Аустрији, Русији, и то у име Црне Горе, а не појединих племена. Митрополитима је ово давало изузетан положај у односу на локалне црногорске племенске главаре.¹⁵

Општецрногорски збор је, како се види из проучавања Д. Вујовића, решавао проблеме који су били од интереса за читаву Црну Гору. Због тога је као институција, уз Цетињску митрополију, одиграо веома значајну улогу у одржавању Црне Горе као целине.¹⁶ Верско исказивање у Црној Гори, што се и из Вујовићевих разматрања и анализа може закључити, ишло је уз српску одредницу. Али, постојање српске свесви у Црној Гори није ономогућавало и искључивало рађање и развијање посебне црногорске свесви.

V

У делу Д. Вујовића, термин „народ“ као етничка одредница проматра се у контексту Србин и Црногорац. Реч је заправо о формирању историјског индивидуалитета који има своје дубоке корене.

Средњовековне државне творевине, у чијем је саставу била територија данашње Црне Горе, нестале су током XV века. Нестала је, истиче Д. Вујовић, последња држава Црнојевића, која је обухватала углавном територију која је постала језгро савремене црногорске државе. Та територија је и у време Турака била посебна целина. То је било од посебног значаја за процес ко-

¹⁴ Прилози, с. 19 и с. 178.

¹⁵ Упореди: Прилози, с. 19.

¹⁶ Прилози, с. 21.

ји је временом довео до формирања етничке индивидуалности, формирања народа и модерне црногорске државе.¹⁷ У овом историјском процесу, уз српску свест стварала се постепено и посебна црногорска свест, која је битно утицала у оквиру категорије „црногорски народ“. Овај термин рано и често је употребљаван у Црној Гори и ван ње. Ипак, термин „црногорски народ“, како истиче Д. Вујовић, не може бити доказ да Црногорци нису Срби. У прилог томе, Д. Вујовић истиче да је Владика Василије пастир „словено српскога црногорскога народа“.¹⁸ Али, у развитку Црне Горе јављају се одређене посебности које Црногорце у многоме одликују у односу на остале Србе којима етнички припадају. То је резултат процеса који је вековима трајао и који се историјски може пратити. Према томе, садашња црногорска индивидуалност резултат је једног историјског процеса који је изразитије отпочео са периодом развоја грађанског друштва у Црној Гори.¹⁹

Црногорску народну или касније националну индивидуалност Д. Вујовић види као историјску творевину, која је настала током последњих 500 година, углавном од доба Црнојевића, и траје до данашњих дана.²⁰ Овај процес пратило је више међусобно условљених чинилаца. Међу њима су комплексе црногорског племенског друштва, специфичан настанак грађанског друштва у Црној Гори, интеграција брдских племена, формирање црногорске националне индивидуалности и израђивање одговарајуће терминологије за обележавање етничких одредница.²¹ На овај начин брдска и херцеговачка племена су се интегрисала у јединствену целину у чијим се оквирима развила посебна црногорска друштвена свест која у виду државе одржава биће једног развијеног друштвеног организма.²²

VI

Без постојања посебне црногорске државе тешко би дошло до формирања индивидуалности која се назива црногорски народ, односно касније, црногорска нација.²³ По Д. Вујовићу, у овом процесу била је вема значајна улога црногорске државе која се јавља на прелазу из XVIII у XIX век.²⁴ Појава модерне црногорске државе означила је консолидовање сложенијих етничких заједница. Тај процес трајао је од пада Црне Горе под

¹⁷ Прилози, с. 15.

¹⁸ Прилози, с. 178.

¹⁹ Прилози, с. 155—157.

²⁰ Прилози, с. 180.

²¹ Упореди: Прилози, с. 29.

²² Прилози, с. 27—28.

²³ Прилози, с. 27.

²⁴ Прилози, с. 178.

турску власт, што се мора имати у виду када је реч о црногорском становништву. Народ о коме је реч имао је државу која је у сукобима била разорена. Али, свест о тој држави живела је у народу па је кроз то била присутна жеља да се та држава обнови.²⁵

Очувању етничке и политичке свести код црногорских племена знатно је, као што је речено, допринела Цетињска митрополија. Државни органи који су се формирали око Митрополије израси су из црногорског сељачког и племенског друштва. У том оквиру и владичанска функција, од XVIII века, постаје наследна у једној породици, која је дала династију из домаће средине.²⁶

На настанак црногорске државе утицали су и бројни спољни чиниоци. Осетан је, на пример, утицај Венеције, Русије и Аустрије.²⁷ Међутим, по Д. Вујовићу, до значајних промена долази после ослободилачких ратова 1876—1878, када Црна Гора удвостручује своју територију.²⁸ Овај процес конституисања Црне Горе и њене државе у протеклих стотинак година прошао је, по Д. Вујовићу, кроз три веће фазе. Прва фаза се одвија од Берлинског конгреса 1878, у оквиру самосталне и независне црногорске државе. Друга фаза текла је у оквиру Југославије (1918—1941). Трећа фаза обухвата период социјалистичке револуције и државне изградње од 1941 наовамо.

Црногорска држава, која се конституисала у XIX веку, није била прост наставак средњовековне зетске државе, па ни државе Црнојевића.²⁹ На њен развој утицали су разни чиниоци, међу којима су и они историјске и државно економске природе.

Црногорска држава је имала прворазредну улогу у формирању и развијању црногорске индивидуалности, у повезивању и интегрисању у једну целину разних племена, прво оних из Старе Црне Горе, а потом и брдских и херцеговачких. Овоме је знатно допринео и развој грађанског друштва, које се јавља у релативно скромним размерама али у свим својим манифестацијама (економска база, политичка и културна надградња и друго). Процес ове врсте отпочео је после 1878. и знатно је допринео учвршћењу државе и народне индивидуалности.³⁰

VII

Образовање црногорске нације и решавање црногорског националног питања веома је присутно у научном делу Д. Вујовића. Посебно су уочљива његова разложна реаговања на схвата-

²⁵ Прилози, с. 18.

²⁶ Прилози, с. 19—20.

²⁷ Прилози, с. 23.

²⁸ Прилози, с. 23.

²⁹ Прилози, с. 15.

³⁰ Д. Вујовић, Подгоричка скупштина 1918, Загреб, 1989, с. 8.

ња која је сматрао, као и њихове ауторе, неприхватљивим партнерима за научну расправу. Интерес за ова питања исказан је између осталог у Вујовићевим књигама: *Уједињење Црне Горе и Србије 1918* (1962), *Црногорски федералисти 1919—1929* (1981) и *Прилози изучавању црногорског националног питања* (1987).

Пут развитка црногорске нације, сагледан у светлу историјских докумената, „био је врло специфичан, у много чему контрадикторан и на другом мјесту невиђен“, па се због тога „не може објаснити примјеном симплицистичких шема“.³¹ Нација није класно, политички и идејно хомогена целина. Нација није ни етничка категорија.³² Због тога се Д. Вујовић веома разложно супротставља везивању нације за етногенезу, већ њен развој посматра као процес и законитост развоја људског друштва у целини. Кључ за разумевање конституисања Црногораца не даје далека прошлост, већ се он налази у новијој историји Црне Горе.³³ Нација израста када се у Црној Гори у пуном облику успоставља супротност између села и града и када се учвршћује држава на потребама тржишног уређења које је услиједило од Берленског конгреса 1878. године.³⁴ У вези са проблемом настанка нације Д. Вујовић истиче питање националне свести, јер се нација не би могла обликовати као категорија без одговарајуће националне свести.³⁵

Разматрајући развој црногорске нације Д. Вујовић је у том контексту указао на неке битне чињенице међу којима су конституисање националног бића, националне индивидуалности и националне свести. Конституисање црногорског националног бића се темељи на етничком, културном и историјском садржају српског народа. Реч је о етничкој сродности, истом језику, истој културној прошлости, историји и другим елементима значајним за обликовање етничког бића уопште. Цетињска митрополија као битан чинилац Српске православне цркве, одиграла је значајну улогу у развоју и интеграцији свога народа.³⁶ Национална припадност одређивала се по вери и цркви. Д. Обрадовић је уз ово додао, као природни критеријум разграничења, и принцип јединства језика и рода на чему се темељила свест о националном јединству. Овај критеријум „јединства језика и рода“ истицали су и црногорски великодостојници (на пример, Петар I и краљ Никола I). Термин Србин исказивао је у то време и верску и народну припадност, па је због тога улога цркве била значајна за развој и српске и црногорске свести.³⁷ Међутим, реч Србин се чешће употребљава као етничка, а уз то и верска ознака. Штави-

³¹ Прилози, с. 164.

³² Прилози, с. 164—165.

³³ Прилози, с. 169.

³⁴ Прилози, с. 170.

³⁵ Прилози, с. 171.

³⁶ Прилози, с. 173.

³⁷ Прилози, с. 173.

ше, када се реч Србин употребљава у смислу верске припадности у њеној основи стоји народна припадност, јер је из те припадности и изведена. Због тога Д. Вујовић закључује да појам Србин изражава и народну и верску припадност.³⁸

Црногорци су се све време осећали и исказивали и као Срби и као Црногорци. Из српске етничке масе, због одређених историјских услова, формирале су се временом две индивидуалности: српска која је наследила име из етничке масе из које је поникла и црногорска која се образовала ходом историје без кидања веза са заједницом из које је поникла. Ради се, у ствари, о две блиске заједнице које је, у подручјима ињовог међусобног додира и мешања, веома тешко разграничити.³⁹ Српска народна поезија настајала је, живела је и развијала се и у Црној Гори. Црногорци су живели са Милошем, Марком, Косовом, Мајком Југовића, Старцем Вујадином, котарским сердарима Јанковићима и другим. Због тога и српска народна поезија као и много другог из културног наслеђа представља део културне баштине Црногораца, и обратно: црногорска културна баштина је саставни део српског развоја и етничког бића.⁴⁰ У Црногорцима су упоредо живееле две свести: српска и црногорска. То нису биле две конкурентске појаве, него односа општег и посебног. Не ради се о узајамном непирању и искључивању, већ о конституисању црногорске националне индивидуалности, нарочито после 1878. године.⁴¹ Д. Вујовић с разлогом истиче да су се Црногорци осећали Србима, без обзира како је до тога дошло. Тако се декларисао и народни главар и владар; и народни песник и књижевни стваралац; и публициста и научник; и интелектуалац и сељак; тако је записано у државним документима и законима.⁴² Овакво поимање црногорског развоја и конституисања свести може се пратити бар од времена Црнојевића до обликовања савременог црногорског националног припадништва.⁴³

Историјску димензију црногорског исходишта из српског етноса Д. Вујовић је поткрепио низом неспорних докумената. Реч је, на пример, о даровници краља Милутина манастиру Врањини, затим одређењу Божићара Вуковића — Подгоричанина, Вицка Змајевића, владике Василија Петровића, Јована Балевиха, Ивана Радоњића и других, који су се у свим јавним исправама представљали као Срби.⁴⁴ Штавише, и муслимани који су се после 1878. нашли у Црној Гори, који су били црногорског порекла, интегрисали су се са Црногорцима преко оживљавања по-

³⁸ Прилози, с. 241.

³⁹ Прилози, с. 182.

⁴⁰ Прилози, с. 167.

⁴¹ Прилози, с. 179.

⁴² Прилози, с. 177.

⁴³ Прилози, с. 172.

⁴⁴ Упореди: Прилози, с. 174—175.

родичних и братственичких веза из предисламског периода.⁴⁵ У прилог својој тези Д. Вујовић је навео да је и на другим странама било случајева да се из исте етничке масе формира више нација. То је случај са немачком и аустријском нацијом, конгломератом Америке, настанком Муслимана од исламизираних Срба и Хрвата и слично,⁴⁶ па се сличан процес могао одвијати и у Црној Гори.

Српство је у Црној Гори и званично било национална идеологија. Уосталом, ово потврђују школски програми и уџбеници. Становништво које је живело на територији данашње Црне Горе или деловима те територије, исказивало се и увек осећало припадницима српске етничке масе, без обзира што је обележавано и другим именима (Дукљани, Зећани, Црногорци, Брђани). Упркос историјским менама и историјским творевинама, њихово основно етничко име било је увек Срби, а њихов језик, као и данас, српски. Општим именом Срби звали су се и сами тако себе називали и када су се исказивали Дукљани, Зећани, Црногорци, Брђани и Херцеговци, не искључујући у односу према другима заједницама и своју словенску компоненту.⁴⁷ Познато је да се црногорско становништво које је живело ван граница Црне Горе, а истог је порекла, увек осећало Србима. Речит пример за то су Паштровићи и становници Боке Которске у ширем смислу.⁴⁸ Отуда је и идеја и жеља за уједињењем Црне Горе и Србије била стално присутна и почивала је на етничким, привредним, политичким и другим разлозима.⁴⁹ Присаједињење Црне Горе Србији, ипак, по Д. Вујовићу, није водило довољно рачуна о индивидуалности Црне Горе, о њеној историјској прошлости и државноправној традицији, о њеним политичким, економским, културним и другим посебностима, које су вековима стваране и које су свестрано и дубоко прожимале свест Црногораца. Није се, заправо, водило рачуна о осећањима и поносу Црногораца, већ су на разне начине омаловажавани. Вређало их је запостављање њихове улоге у обезбеђењу заштите и омогућењу повлачења српских армија преко Црне Горе и Албаније у I светском рату и њихово активно учешће у ондашњим ратним операцијама.⁵⁰ Стварање оваквог мњења водило је према истицању сопствене индивидуалности.

Процес консолидовања црногорске нације, по Д. Вујовићу, није био завршен када је Црна Гора ступила, после 1918. године, у заједничку југословенску државу. Међутим, Д. Вујовић запажа да је покушај интеграције путем политичке принуде и

⁴⁵ Прилози, с. 176.

⁴⁶ Прилози, с. 165.

⁴⁷ Прилози, с. 172.

⁴⁸ Прилози, с. 160.

⁴⁹ Прилози, 161.

⁵⁰ Д. Вујовић, Црногорски федералисти 1919—1929, Црногорска академија наука и умјетности, Титоград 1981, с. 16 и с. 20.

унитаризма допринио све већој политичкој и духовној интеграцији Црногораца и враћању ка вредностима сопственог бића. Страх од губљења идентитета убрзавао је и појачавао свест о својој (црногорској) индивидуалности, која је, ходом времена, добијала нове димензије.⁵¹ Борба за националну афирмацију у оквиру југословенске државе била је реално политичка и економска потреба Црне Горе. Међутим, припадништво српској етничкој маси није угрожавало националну афирмацију Црногораца.⁵² Напротив, иако није оспораван српски карактер Црне Горе (штавише, на њему се инсистирало), било је јасно да су Црна Гора и Црногорци постали историјски индивидуалитет који није могуће једноставно избрисати, јер тај индивидуалитет има своје посебне вредности које су се стварале током дугог историјског развоја.⁵³

Д. Вујовић је у својим проучавањима основних етничких одредница дотакао и проблем *југословенства*. Он је с разлогом уочио да није реч само о политичком појму и оквиру у коме су живели јужнословенски народи. Д. Вујовић је своја разматрања утемељио на заједничком садржају живљења испољеном у етничкој сродности народа, сродним јужнословенским језицима, блиској културној прошлости, историји, заједничкој територији и сличним погодностима.⁵⁴ Другим речима, развој етничких одредница Д. Вујовић не посматра статички, већ као процес који се одвија у складу са друштвено историјским кретањима у обликовању људског живљења. Уосталом, схватање Д. Вујовића посведочили су догађаји који прате распад Југославије (од 1990) у којој је због сецесије и грађанског рата, на разне начине, покренуто и поремећено у оквиру међунационалних сродничких веза око девет милиона становника који су били потенцијални припадници „југословенске нације“.

VIII

У претходним излагањима указано је на проблеме и питања која је Д. Вујовић истраживао и проучио, дајући тако допринос бољем разумевању основних етничких одредница, а посебно „начелу народности“. Суптилним анализама обрадио је улогу племена и његово место у оквиру појма народ, народност, националност и нација. Анализирао је са тог становишта етничке одреднице Србин, Црногорац и Југословен, у чијем је обликовању битну улогу имао развој националног осећања, националне вести, националног бића, организованост државе и успостављање историјске дистанце. Скренута је пажња на верска о-

⁵¹ Прилози, с. 163.

⁵² Прилози, с. 82.

⁵³ Д. Вујовић, Црногорски федералисти, с. 12

⁵⁴ Упореди: Прилози, с. 159—160.

сећања уз „јединство језика и рода“. Консолидовању етничких одредница допринели су историјски догађаји који су у Црној Гори текли после 1878. године и кроз обликовање прађанског друштва које је такође припомогло друштвено етничком интеграцији и раслојавању у оквиру уједињења Црне Горе и Србије, односно стварању заједничке државе Јужних Словена.

Истраживачки рад Д. Вујовића одликује принципијелност и објективност уз употребу и анализу докумената првог реда. Д. Вујовић догађаје приказује онаквим какви они јесу и како их осветљавају одговарајући документи. На тај начин Д. Вујовић, због могућности злоупотребе тема, увек у први план истиче снагу докумената, који су, боље од било чега другог, оспорили тзв. илирски фактор у црногорској етногенези.⁵⁵ Ово је истовремено био и најснажнији одговор схватању једне групе тзв. црногорских „етногенетичара“, који никада нису водили рачуна о токовима историјског развоја, о историјским процесима, променама и резултатима тих промена.⁵⁶ Кроз проблем етничких одредница о којима је овде реч, Д. Вујовић је обрадио многа питања из историјске прошлости и обликовао целовиту синтезу политичког, друштвеног, културног и економског развоја Црне Горе и њеног становништва.

Petar Vlahović

LES QUALIFICATIFS ETHNOLOGIQUES FONDAMENTALES DANS L'OEUVRE SCIENTIFIQUES DE DIMITRIJE VUJOVIĆ

L'oeuvre scientifique de Dimitrije-Dimo Vujović qui contient de nombreux questions concernant le développement historique, en particulier monténégrin, examine le commencement et le développement des catégories ethnologiques fondamentales: le tribu, le peuple, la nationalité et la nation. D. Vujović a expliqué ces qualificatifs en examinant le développement social serbe et monténégrin. Par les analyses minutieuses D. Vujović observe la rôle de tribu et sa place dans les notions du peuple, nationalité et nation. De ce point de vue il a fait l'analyse des qualificatifs ethniques: Serbe, Monténégrin et Yougoslave. Le développement du sentiment, de la connaissance et de l'être national et l'organisation d'Etat a influencé la formation de ces qualificatifs. Il a montré aussi l'importance des sentiments religieux, l'unité de la langue et de la ligne. Les événements historiques ainsi que la formation d'une société bourgeoise en Serbie et Monténégro à la fin du XIXe siècle ont attribué ala consolidation des qualificatifs ethniques.

L'oeuvre scientifique de D. Vujović est objectif, suivi par les emplois des analyses des sources historiques de tous les genres. Les événements sont présentés a la manière dont ils sont présentés dans les documents historiques, Temoins du développement historique, des changements, des processus et des résultats de ces changements. En/ constant et en définissant le contient des qualificatifs D. Vujović a examiné de nombreux questions de notre passé et il a formé une synthèse du développement politique, social, culturel et économique de Monténégro et ses habitants.

⁵⁵ Прилози, с. 205.

⁵⁶ Прилози, с. 205.